

Савельєв В. П., Повторєва С. М.

Культурологія. Етика. Естетика

Навчальний посібник

Видавництво «Магнолія 2006»
Львів 2025

УДК 65.053я73
ББК 005.311.6:657.6(075.8)
З-38

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України

Рецензенти:

*Петрушенко В. Л., доктор філософських наук, професор;
Бруханський І. А., кандидат філософських наук, доцент.*

Савельєв В. П., Повторєва С. М. Культурологія. Етика. Естетика: Навч. посіб. – Львів: ПП “Магнолія 2006”, 2025. – 324 с.

ISBN 978-617-574-041-5

ПП “Магнолія 2006”

У навчальному посібнику з урахуванням новітніх вимог державного стандарту нормативних дисциплін, розробленого Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, розглядаються історичні аспекти розвитку культурології, етики, естетики, а також найбільш актуальні проблеми цих сфер людської діяльності.

Структура посібника заснована на модульному принципі, що відповідає рекомендаціям Болонської системи освіти. Широко використовується комп’ютерна графіка для уточнення викладу і оптимального засвоєння навчального матеріалу.

Посібник призначений для студентів і викладачів ВНЗ, учнів коледжів, аспірантів, вчителів, а також всіх, хто цікавиться гуманітарним знанням.

УДК 65.053я73
ББК 005.311.6:657.6(075.8)
З-38

© Савельєв В. П., 2025
ПП “Магнолія 2006”, 2025

ISBN 978-617-574-041-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	6
МОДУЛЬ 1. КУЛЬТУРОЛОГІЯ.....	9
ТЕМА 1. КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА ТА ЇЇ КАТЕГОРІЇ. СУТНІСТЬ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ГЕНЕЗИС	9
1.1. Культурологія: її об'єкт, предмет, функції та основні категорії	10
1.2. Сутність культури та її генезис.....	13
1.3. Проблеми аполлонічного і діонісійного в культурі.....	18
1.4. Співвідношення культури і цивілізації	20
ТЕМА 2. КУЛЬТУРА ЯК ЗНАКОВО-СЕМІОТИЧНА СИСТЕМА	27
2.1. Поняття та становлення семіотичної сфери в культурі.....	28
2.2. Будова і функціонування основних семіотичних структур у системі культури .	32
2.3. Знаково-символічні та паномовні стратегії в постмодерністській культурі	36
ТЕМА 3. СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА. ДІАЛОГ КУЛЬТУР.	43
3.1. Поняття соціокультурної динаміки, її типи, джерела і чинники	44
3.3. Діалог культур і полілогічні інтенції ХХІ століття	55
ТЕМА 4. ОСОБИСТІСТЬ У СВІТІ КУЛЬТУРИ.....	62
4.1. Соціалізація як фактор становлення особи та особистості в культурі	62
4.2. Ідентичність та самоідентифікація особистості в культурному комплексі.....	66
4.3. Культурологічні парадигми розвитку особистості в ХХІ ст.	71
ТЕМА 5. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА. МИСТЕЦТВО ЯК ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН....	79
5.1. Поняття, генезис і особливості художньої культури і мистецтва.....	80
5.2. Модерне мистецтво та головні напрями його розвитку.....	87
5.3. Специфіка художньої культури постмодернізму	96
ТЕМА 6. МОДЕРНІСТСЬКІ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	103
6.1. Особливості модерністських процесів у культурі. Масова культура масового суспільства.....	104
6.2. Специфіка постмодерністської культури.....	108
6.2. Субкультура і контркультура: їх ознаки, типологія, метаморфози та відмінності від офіційної культури	112
ТЕМА 7. ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ.....	121
7.1. Історичні етапи становлення української культури.....	122
7.2. Українська мова – основа вітчизняної культури	134
7.3. Основні тенденції розвитку сучасної культури	136

7.4. Специфіка розвитку культури України в умовах глобалізації	138
<i>Короткий термінологічний словник з культурології</i>	144
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	155

МОДУЛЬ 2. ЕТИКА 159

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ ЕТИКИ. ОСНОВНІ ЕТИЧНІ ВЧЕННЯ..... 159

1.1. Поняття етики, її походження, предмет і основні завдання.....	160
2.2. Етичні вчення Стародавнього Сходу. Основні етичні теорії античного світу	162
1.3. Релігійно-етичні вчення доби Середньовіччя. Гуманістична етика Відродження та її зворотний бік.....	168
1.4. Етичні парадигми Нового часу і новітньої некласичної філософії.....	172

ТЕМА 2. МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ..... 182

2.1. Моральні виклики глобалізації.....	182
2.2. Етичні проблеми постмодернізму	185

ТЕМА 3. ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ .....

3.1. Особливості етичних категорій	194
3.2. Добро і зло – основні категорії етики	195
3.3. Етичні категорії імперативної моралі	197
3.4. Категорії моральної самосвідомості	201

ТЕМА 4. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ І ЕТИКЕТ..... 208

4.1. Рольові особливості та етичні категорії спілкування.....	208
4.2. Професійна етика і мораль та їх роль в житті суспільства.....	214
4.3. Етикет як прояв моральної культури особистості	216

Короткий термінологічний словник з етики..... 223

Список використаної та рекомендованої літератури..... 231

МОДУЛЬ 3. ЕСТЕТИКА 234

ТЕМА 1. ЕСТЕТИКА ЯК НАУКА ТА ЇЇ КАТЕГОРІЇ..... 234

1.1. Становлення естетики як філософської дисципліни та специфіка її предмета	235
1.2. Співвідношення естетики і мистецтва.....	240

ТЕМА 2. ІСТОРІЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ДУМКИ .....

2.1. Естетика античності	251
2.2. Естетика Середньовіччя і доби Відродження	255
2.3. Естетичні доктрини Нового часу (XVII-XIXст.).....	260
2.4. Особливості естетики XX ст.....	267
2.5. Естетика постмодернізму.....	271

ТЕМА 3. ХУДОЖНЯ РЕАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КАДРІВ	276
3.1. Художня реальність в Україні та новітні проблеми в царині вітчизняної естетики	277
3.2. Реальний стан естетичної культури студентської молоді	278
3.3. Особливості виховного впливу на естетичну культуру студентів економічних спеціальностей.....	280
<i>Короткий термінологічний словник з естетики</i>	290
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	294
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	296
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	306

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

„Зрештою лиш усвідомлення минулого може допомогти нам будувати майбутнє. І в той час, коли Європа розширюється за рахунок великої культурної традиції слов'ян, слід більше ніж будь-коли подбати, аби ніщо з нашої спільної ідентичності не було втрачено і все змогло б співіснувати у вищому і могутньому синтезі”.

Романо Проді

В основу цього посібника покладено курси лекцій з культурології, етики та естетики, які читалися авторами протягом першого десятиліття XXI ст. у Братиславському університеті ім. Я. А. Коменського (Словаччина), у Прикарпатському інституті ім. М. Грушевського МАУП, в Європейському університеті (Львівський відокремлений підрозділ) та приватному Львівському медичному інституті, Національному університеті «Львівська політехніка». Це дозволило, постійно відчуючи увагу аудиторії до стилю і методики викладання, корегувати і вдосконалювати зазначені курси, обираючи найбільш актуальні проблеми та цікаві концепції.

Сьогодні саме життя нагально вимагає від усіх спеціалістів з вищою освітою вирішення не ізольованих пізнавальних і практичних, а комплексних завдань, які перебувають на перетині різних галузей наукового знання і сфер соціокультурної діяльності. Задовільне розв'язання проблем оптимізації окремих ділянок людського життя нині неможливе без урахування цілних взаємозв'язків одних сфер з іншими. Оволодіти способами ефективного управління в економічній, соціальній, політичній та інших галузях можна лише спираючись на знання про системні, структурні, функціональні властивості соціокультурного розвитку. Сьогодні культурологія, етика та естетика стають вагомими факторами належної підготовки майбутніх економістів, оскільки звертаючись до минулого культури і людини, ці дисципліни прагнуть передбачити і осмислити майбутні соціокультурні зміни, які, на думку знаного німецького культуролога, соціолога і філософа Карла Ясперса, не залишать нічого з усього того, що протягом тисячоліть людина набула в галузі праці, життя, мислення, в сфері символіки.

Завдання цілісного системного осмислення соціокультурних процесів в наш час стають все більш складними у зв'язку зі зростанням обсягів знань, прискореним поступом різних соціально-гуманітарних дисциплін. Спроби звести всі складові багатогранного соціокультурного життя до однозначної детермінанти – чи-то до політики, чи-то до економіки – свідчать про обмеженість світоглядних уявлень. Систематизоване знання про цілісні системні характеристики культури та її структурні компоненти цілком відповідають новітнім потребам у розробці якісно нових способів управління матеріальними і духовними процесами суспільства. Знання засад культурології, етики та естетики слугуватимуть запорукою здатності майбутніх економістів гармонізувати матеріальне і духовне виробництво цінностей культури у своїй практичній діяльності.

Структурно посібник побудовано у відповідності до вимог Болонської системи за модульним принципом викладу матеріалу. Складається посібник з трьох модулів і 14 змістових модулів (тем), в яких охоплені вузлові питання та проблеми культурології, етики та естетики. Культурологія, етика та естетика сьогодні розвиваються у за-

гальному інтегральному процесі взаємодії соціально-гуманітарного, природничого та техніко-технологічного знання. В зв'язку з цією обставиною в посібнику широко використовується комп'ютерна графіка (схеми, діаграми, таблиці тощо) для виразного унаочнення викладу, що полегшує сприйняття, розуміння і осмислення текстів, а, отже, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для сучасних соціальних і гуманітарних наук поняття „культура” є вихідним, центральним, фундаментальним і відіграє таку ж роль як, наприклад, поняття „організм” у біології або „речовина” у хімії. Культурологія – синтетична галузь знання, породжена потребами новітньої епохи і сформована на стику філософії культури, культурної і соціальної антропології, етнології, соціології культури, теології культури та культурпсихології. Базисом культурологічного знання, його витоком виступають окремі науки про культуру, в межах яких формується первинний синтез її різноманітних факторів і феноменів. Культурологія виступає системоутворюючим чинником усього комплексу наук про культуру, його методологічною основою. Вона тяжіє до соціально-гуманітарного знання, однак в ній також використовуються методи природничих наук. Такий інтегральний підхід дозволяє зрозуміти культуру як складну гетерогенну систему глибоко взаємопов'язаних елементів, котра являє собою історично утворену цілісність. В сучасній культурології культура розуміється як надприродне явище, штучно створене людьми середовище їх перебування і самореалізації, механізм регуляції соціальних відносин і поведінки. Вона постає як система матеріальних об'єктів, ідей та образів, технологій їх виготовлення та оперування ними, зв'язків між людьми і засобів їх регулювання, оціночних критеріїв, якими послуговуються в певному соціумі.

Грунтуючись на цих методологічних засадах культурології та результатах новітніх культурологічних досліджень і прогнозах перспектив соціокультурного розвитку людства, автори посібника в першому модулі, який складається з 7 змістових модулів (тем), поруч з висвітленням усталених нормативних питань, подають виклад культурологічних проблем, котрі останнім часом набули особливої актуальності, проте не знайшли свого належного відображення у вітчизняних підручниках та посібниках з даної дисципліни. Так, тема № 2 присвячена розгляду культури як знаково-семіотичної системи, тема № 3 відповідно – соціокультурній динаміці та діалогу культур; в темі № 4 викладається сповнена драматизму і суперечностей проблематика становлення, функціонування і розвитку особистості у світі культури, а в темі № 6 – модерністські та постмодерністські процеси в сучасній культурі.

Ядро будь-якої культури утворює етика. Ціннісні орієнтації знаходяться в основі світогляду людини, її моральних, політичних, естетичних переконань і смаків, визначають її поведінку. Від змісту тих цінностей, які закладаються в серця молоді, залежить майбутнє нашої нації і держави. Це складні процеси, і щоб виховати здорову, культурну спільноту людей, майбутніх успішних фахівців, необхідне ґрунтовне вивчення і осмислення фундаментальних історичних і духовно-теоретичних засад етики. Етика є одним з найбільш дієвих факторів культури. Вона здійснює постійний і безпосередній вплив на всі сфери суспільного буття. Відомий німецький соціолог Макс Вебер у працях „Протестантська етика і дух капіталізму” і „Господарська етика світових релігій” переконливо показав вплив релігійно-етичних чинників на характер і спосіб здійснення економічної діяльності, а також розкрив тісний взаємозв'язок релігійно-етичних і державно-право-

вих утворень в історії людства. Модуль № 2 присвячений висвітленню найбільш важливих питань виникнення, функціонування і розвитку суспільної моралі та її значення для збереження життя і подальшого прогресивного поступу людства. Чотири змістові модулі містять такий матеріал: тема 1: Предмет етики. Основні етичні вчення; тема 2: Моральні аспекти проблем сучасної цивілізації; тема 3: Етичні категорії; тема 4: Культура спілкування і етикет. Всі змістовні модулі збагачені результатами нових досліджень в галузі етики. Так, в темі 3 ґрунтовно розглядається категорія етики „любов”, яка раніше не включалася до категоріального апарату даної дисципліни.

Щільно пов'язана з культурологією (насамперед з художньою культурою) та етикою й естетика. В посібнику естетиці відведено три змістові модулі – тема 1: Естетика як наука та її категорії; тема 2: Історія етичної думки; тема 3: Художня реальність в Україні і шляхи виховання економічних кадрів. У змісті всіх модулів і тем автори намагалися належним чином забезпечити виклад соціокультурної проблематики у дієвому взаємозв'язку з економічною спеціалізацією студентів, яким, у першу чергу, адресується цей посібник.

Автори даного посібника воліють висловити таке побажання всім, хто буде звертатися до цих текстів – кожен повинен самостійно формувати свою позицію і своє ставлення до поданих теоретичних ідей і практичних порад, отримавши від них належний імпульс для наступних занять. Навчальний посібник, насамперед, покликаний виконати функцію путівника в майже незоромому морі культурологічної, етичної та естетичної літератури. Еволюція ідей про культуру, етику та естетику йшла не в одному, а в багатьох напрямках, і це розмаїття відображене в посібнику. Отже, він покликаний допомогти студентам та іншим зацікавленим особам набутти збалансованого бачення актуальних культурологічних, моральних та естетичних проблем сучасності.

Особливу вдячність висловлюємо професору Української Академії друкарства, доктору соціологічних наук Володимирі Марковичу Пічі за слушні поради стосовно визначення основної проблематики і структури навчального посібника та доброзичливу підтримку. Автори і видавці глибоко вдячні рецензентам.

Даний посібник розрахований, перш за все, на студентів-економістів ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Він також може бути використаний учнями коледжів I-II рівнів акредитації економічного спрямування. Проте автори і видавці сподіваються на увагу до нього також і з боку студентів інших спеціальностей, аспірантів, викладачів ВНЗ та вчителів-гуманітаріїв.

Автори і видавці будуть вельми вдячні за корисні і слушні критичні зауваження та пропозиції щодо вдосконалення посібника.

Автори і видавці

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

САВЕЛЬСВ Віктор Петрович
ПОВТОРЕВА Світлана

Культурологія. Етика. Естетика

Навчальний посібник

Керівник видавничого проекту *В. М. Піча*

Формат 70 × 100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс Нью Роман.

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 26,33.

ПП “Магнолія 2006”
м. Львів, 79053, Україна, Перфецького 11 А, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv>.

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції:

серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва “Магнолія 2006”